

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПРИВАТНОГО ПРАВА І ПІДПРИЄМНИЦТВА
ІМЕНІ АКАДЕМІКА Ф. Г. БУРЧАКА**

САВЧИН НЕЛЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 347.95

**СУДОВІ ПОМИЛКИ ПРИ РОЗГЛЯДІ ТА ВИРІШЕННІ
ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ**

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у відділі юрисдикційних форм правового захисту суб'єктів приватного права, судоустрою та судочинства Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
Бобрик Володимир Іванович,
Науково-дослідний інститут
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України,
провідний науковий співробітник

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Гусаров Костянтин Володимирович,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри цивільного процесу

кандидат юридичних наук, доцент
Чурпіта Ганна Вікторівна,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри цивільного права і процесу

Захист відбудеться «01» липня 2016 року об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.500.01 у Науково-дослідному інституті приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України за адресою: 01042, м. Київ, вул. М. Раєвського, 23-А.

З дисертацією можна ознайомитись у Науково-дослідному інституті приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України за адресою: 01042, м. Київ, вул. М. Раєвського, 23-А.

Автореферат розіслано «30» травня 2016 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. М. Короленко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Ще за стародавніх часів сформувався крилатий вираз «Errare humanum est» – «Людині властиво помилятися». Відтак, будь-яка сфера, в основу якої покладено людський фактор, супроводжується людськими помилками. Не є виключенням і судочинство, людський фактор в якому найвагомніше виявляється в роботі суддів. Саме тому на підставі дедуктивного методу можна стверджувати, що «суддям властиво помилятися».

У науковій літературі та судовій практиці помилки суддів дедалі частіше називають судовими помилками. Водночас поняття «судова помилка» прямо не використовується в законодавстві та не є усталеним у процесуальній науці. Проте законодавець використовує терміни, що опосередковано вказують на існування такого правового явища, як судова помилка, зокрема в статтях 219, 309, 311, 312, 320, 324, 336, 342, 350 Цивільного процесуального кодексу (ЦПК) України. Про помилковість у судових рішеннях часто зазначається в рішеннях вищих судів, узагальненнях судової практики, листах та постановках пленумів вищих спеціалізованих судів та Верховного Суду України, що свідчить про затребуваність наукового розуміння поняття судової помилки.

Судові помилки при розгляді та вирішенні цивільних справ потрібно не тільки знати й аналізувати, а й уживати ефективних заходів щодо запобігання їм та винаходити способи їх усунення, оскільки вони підривають авторитет судової влади, послаблюють судовий захист і перешкоджають утвердженню верховенства права.

Проблема виявлення, попередження та усунення судових помилок була й залишається актуальною для юридичної науки і практики, оскільки будь-яка судова помилка знижує ефективність захисту прав, свобод та інтересів особи. У зв'язку з цим, важливе практичне значення має виявлення природи, причин та умов допущення судових помилок, оскільки це дає можливість виробити заходи щодо запобігання їм та визначити способи їх усунення.

Теоретичне підґрунтя для подальшого дослідження сутності судових помилок, заходів запобігання їм та способів їх усунення становлять праці науковців радянського і сучасного періодів, зокрема: С. Ф. Афанасьєва, Н. О. Батуріної, В. Е. Беяневича, О. А. Беяневич, С. С. Бичкової, В. І. Бобрика, О. Т. Боннера, О. О. Борисової, С. В. Васьковського, О. П. Вершиніна, М. А. Вікут, М. М. Вопленка, А. О. Власова, М. К. Галянтича, М. Л. Голубевої, М. А. Гурвича, К. В. Гусарова, С. Ф. Демченка, В. В. Джуня, Г. О. Жиліна, І. М. Зайцева, О. С. Захарової, Р. Ф. Каллістратової, В. В. Комарова, С. О. Короеда, В. М. Короленка, В. А. Кройтора, Л. Ф. Лесницької, Д. Д. Луспенника, В. В. Луця, Л. М. Ніколенко, С. О. Погрібного, Ю. Д. Притики, Я. М. Романюка, Ю. М. Руденка, В. В. Сердюка, Л. О. Терехової, В. І. Тертишнікова, М. К. Треушнікова, О. Г. Трішиної, С. Я. Фурси, А. В. Цихоцького, М. С. Шакарян, П. І. Шевчука, В. М. Шерстюка, М. Й. Штефана, О. О. Штефан, Н. О. Чечіної, Г. В. Чурпіти, В. В. Яркова та ін.

Незважаючи на велику кількість наукових досліджень проблем цивільного процесу, на сьогодні спеціальне дослідження такого правового явища, як «судова помилка», не проводилось. Не визначено процесуалістами поняття судової помилки, не вироблено єдиного підходу до вирішення проблеми запобігання та усунення судових помилок.

Зазначене обумовлює актуальність теми цієї дисертації та її значення для процесуальної науки й судової практики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України 26 червня 2013 року (протокол № 6) та редакційно уточнено 22 липня 2015 року (протокол № 7). Дисертаційну роботу виконано відповідно до напряму наукових досліджень Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України «Теоретичні та практичні шляхи удосконалення цивільного, господарського та адміністративного судочинства в Україні в контексті вимог Європейської конвенції з прав людини» (реєстраційний номер 0113U00116).

Мета і задачі дослідження. *Мета* роботи полягає у створенні теоретичної концепції судових помилок, виробленні основних заходів для запобігання їм та способів їх усунення в цивільному судочинстві України.

Для досягнення поставленої мети визначено такі *задачі*:

- 1) сформулювати авторську дефініцію поняття «судова помилка»;
- 2) виділити ознаки судових помилок у цивільному судочинстві;
- 3) класифікувати судові помилки;
- 4) визначити причини та умови допущення судових помилок;
- 5) виявити основні прояви судових помилок при розгляді та вирішенні цивільних справ;
- 6) розкрити заходи із запобігання судовим помилкам;
- 7) окреслити вплив судової практики на запобігання судових помилок;
- 8) визначити основні способи усунення судових помилок;
- 9) розробити відповідні пропозиції щодо вдосконалення чинного цивільного процесуального законодавства.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з допущенням судом помилок під час розгляду та вирішення цивільних справ.

Предметом дослідження є судові помилки при розгляді та вирішенні цивільних справ, відповідні нормативно-правові акти України, практика їх застосування, а також спеціальна вітчизняна та іноземна наукова література.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становить група загальних і спеціальних методів наукового пізнання. *Діалектичний метод* використано для розкриття сутності судових помилок у цивільному процесі, а також з'ясування причин й умов допущення судових помилок (підрозділи 1.1, 1.3);

формально-юридичний та логічний методи – для формулювання визначення поняття «судова помилка» та надання його правової характеристики (підрозділ 1.1); *метод аналізу* – для розкриття ознак судової помилки (підрозділ 1.1) та змісту заходів із запобігання судовим помилкам і способів їх усунення (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2); *системний метод* – для класифікації судових помилок (підрозділ 1.2); *порівняльно-правовий метод* – для визначення допущених судових помилок при розгляді та вирішенні різних категорій цивільних справ (підрозділ 1.4); *функціональний метод* – для визначення заходів щодо запобігання судовим помилкам та способів усунення їх у цивільному судочинстві України (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в наукових положеннях, що мають ознаки новизни і виносяться на захист:

вперше:

1) в теорії цивільного процесу України сформульовано авторське визначення поняття «судова помилка», під якою слід розуміти неправомірну дію (бездіяльність) суду (судді), що відображена в судовому рішенні, порушує норми процесуального і (або) матеріального права, спричиняє недосягнення мети та невиконання завдань цивільного судочинства, унаслідок якої конкретне судове рішення може бути скасовано чи змінено вищою судовою інстанцією, а в деяких випадках змінено судом, який його постановив;

2) обґрунтовано, що єдність судової практики дозволяє запобігти судовим помилкам, оскільки: забезпечує прогнозованість судових рішень; уможливлює реалізацію принципу рівності всіх громадян перед законом і судом; мінімізує ризики корупційної складової; підвищує рівень суспільної довіри до суду; сприяє ефективному захисту прав людини; гарантує стабільність правового регулювання та існуючих правовідносин;

удосконалено:

3) класифікацію судових помилок: а) залежно від істотності судових помилок: істотні та неістотні; б) залежно від зацікавленості осіб, які беруть участь у справі та звертаються із заявами (скаргами) про виправлення судових помилок: помилки, на які вказують особи, зацікавлені в результатах справи особисто (сторони, треті особи, заявники та зацікавлені особи в окремому провадженні, заявники та боржники в наказному провадженні, представники); помилки, на які вказують особи, що мають іншу зацікавленість (прокурор, органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб); в) залежно від причин та умов, через які допущено помилки: вимушені та випадкові; г) залежно від форми вини судді: умисні та неумисні (з необережності); д) залежно від того, чи можуть бути усунені судові помилки: помилки, які можливо усунути (виправити); помилки, які неможливо усунути (виправити); е) залежно від можливості виявлення судових помилок: явні та латентні;

4) обґрунтування того, що суб'єктом допущення судової помилки може бути тільки суд (суддя), оскільки правосуддя в Україні здійснюється виключно судами;

5) перелік ознак судових помилок, до яких належать: а) порушення норм процесуального і (або) матеріального законодавства; б) недосягнення мети та невиконання завдань цивільного судочинства; в) спеціальний суб'єкт – суд (суддя); г) результат умисної чи неумисної (з необережності) діяльності (дії чи бездіяльності); д) виникає з моменту винесення судового рішення; е) відображається в конкретному судовому рішенні; є) результатом судової помилки є обмеження або порушення прав, свобод чи інтересів учасників процесу; ж) породжує необхідність застосування в процесуальному порядку способів її усунення; з) специфічний процес доказування її наявності;

б) перелік послідовних завдань суду при застосуванні загальних засад законодавства (аналогії права): а) виявлення прогалин у праві; б) встановлення неможливості застосування аналогії закону; в) визначення галузевої приналежності нерегульованих суспільних відносин; г) здійснення повного аналізу галузевих, загальноправових принципів права й визначення тих з них, що буде покладено в основу прийнятого рішення; д) аналіз практики вищих судових органів; е) вироблення правової позиції в справі з урахуванням аналізу моральних засад права стосовно конкретного випадку; є) прийняття рішення в справі;

7) доводи щодо недопустимості застосування правових норм та загальних засад законодавства за аналогією в цивільному процесуальному праві України з урахуванням таких факторів: недопустимість ігнорування принципу законності; заборона зміни встановленої процесуальної форми; неможливість порушення основоположного принципу регулювання публічно-правових відносин, до яких належать і процесуальні, «заборонено все, що не дозволено законом»; відсутність у ЦПК України норми про можливість застосування процесуальної аналогії;

8) положення про те, що самоконтроль суду, який полягає у виправленні опісок та арифметичних помилок, ухваленні додаткового рішення та (або) роз'яснення рішення за ініціативи суду, сприяє: своєчасному захисту порушених прав, свобод та інтересів; найбільш швидкому виконанню завдань цивільного судочинства; ефективному здійсненню функції соціальної превенції, яка полягає в усуненні виявлених відхилень, їх причин, а також недопущення їх повторення в майбутньому; швидкому виправленню допущених помилок без подальшої судової тяганини;

дістало подальшого розвитку:

9) обґрунтування того, що судова помилка існує з моменту ухвалення судового рішення, оскільки до того часу, поки суддя не ухвалить остаточне рішення, він може усунути в межах судового розгляду результати своїх помилкових дій;

10) аргументація того, що суд касаційної інстанції, у результаті застосування загальних засад законодавства (аналогії права), фактично створює не лише відповідну правову позицію, відображену в судовому рішенні, а й правове положення (норму), що відсутнє в чинному законодавстві, яке повинно враховуватись цим судом та судами нижчих інстанцій при розгляді подібних справ;

11) доводи з приводу того, що способами усунення судових помилок у цивільному судочинстві є: виправлення помилок судом, який ухвалив рішення (виправлення описок та арифметичних помилок, додаткове рішення, роз'яснення рішення); перегляд судових рішень у порядку апеляційного провадження; перегляд судових рішень у порядку касаційного провадження; перегляд судових рішень Верховним судом України;

12) обґрунтування того, що до способів усунення судових помилок не відноситься перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами, оскільки підставою такого перегляду є не недоліки розгляду справи судом (незаконність та/або необґрунтованість судового рішення чи ухвали, неправильне застосування судом норм матеріального права, порушення норм процесуального права), а те, що на час ухвалення рішення суд не мав можливості врахувати істотну обставину, яка суттєво впливає на вирішення справи.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані в:

– *правотворчій діяльності* – для внесення змін і доповнень до процесуального законодавства України;

– *науково-дослідній діяльності* – при подальшому дослідженні проблем цивільного процесу;

– *судовій практиці* – при розгляді та вирішенні цивільних справ (певні висновки, що наведені в дослідженні, упроваджено в практичну діяльність апеляційного суду Чернівецької області, зокрема при наданні методичної допомоги в застосуванні цивільного процесуального законодавства місцевим судам – *Додаток А* – акт впровадження від 3 вересня 2015 р.);

– *навчально-виховному процесі* у вищих навчальних закладах юридичного профілю, а також при підготовці та підвищенні кваліфікації суддів, адвокатів, працівників прокуратури й апарату суду (*Додаток Б* – акт впровадження від 24 грудня 2015 р.).

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження обговорювались на спільному засіданні відділу юрисдикційних форм правового захисту суб'єктів приватного права, судоустрою та судочинства та відділу правового забезпечення ринкової економіки Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України.

Основні положення дисертації оприлюднено на таких наукових заходах: Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми конституційного реформування в Україні» (Харків, 23 квітня 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми процесуальної науки: історія та сучасність» (Київ, 25–26 листопада 2010 р.); Міжнародній науковій конференції «Проблеми реформування судочинства в Україні» (Київ, 24 червня 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія та практика сучасного права: вектори розвитку» (Київ, 16–17 березня 2011 р.); Міжнародній науково-теоретичній

конференції «Філософські, методологічні, соціологічні та психологічні проблеми права» (Чернівці, 28–29 травня 2011 р.); Міжнародній науковій конференції «Десяті осінні юридичні читання» (Хмельницький, 18–19 листопада 2011 р.); Міжнародній науковій Інтернет-конференції «Приватне право в умовах глобалізації: теоретичні та практичні аспекти» (Миколаїв, 20 квітня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Людина і закон: публічно-правовий вимір» (Одеса, 19–20 жовтня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Право на життя: аспекти реалізації» (Чернівці, 23–24 листопада 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми теорії і практики нотаріального, цивільного виконавчого процесу: їх співвідношення та взаємодія» (Київ, 21–22 лютого 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Práva a slobody človeka a občana: mechanismus ich implementácie a ochrany rôznych oblastiach práva» (Братислава, 19–20 вересня 2014 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Вдосконалення правового захисту прав та основних свобод людини і громадянина» (Івано-Франківськ, 23 квітня 2010 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Право на життя: аспекти реалізації» (Чернівці, 17–18 листопада 2011 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Право на життя: аспекти реалізації» (Чернівці, 22–23 листопада 2013 р.).

Публікації. Результати дослідження висвітлено у 21 публікації, з яких 4 статті опубліковано у наукових фахових виданнях України, 3 статті – у наукових періодичних виданнях інших держав, тези 14 доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура і обсяг дисертації зумовлені метою та задачами дослідження. Дисертація складається із вступу, 3 розділів, які охоплюють 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг роботи становить 212 сторінок. Список використаних джерел налічує 236 найменувань і викладений на 26 сторінках. 2 додатки містяться на 4 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, встановлено її мету та задачі, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методи наукового пізнання, використані у дослідженні, визначено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію результатів дослідження та про публікації за темою дисертації.

Розділ перший «Загальна правова характеристика судових помилок у цивільному процесі» складається з чотирьох підрозділів, у яких викладаються результати дослідження поняття судової помилки, характеристика видів цього поняття, причини й умови допущення судових помилок та аналіз окремих помилок суду при розгляді й вирішенні цивільних справ.

У підрозділі 1.1 «Поняття та ознаки судових помилок» аналізуються науково-теоретичні джерела, в яких розглядається поняття судової помилки. Розкриваючи правову природу судових помилок, визначено суб'єкта допущення судових помилок. Досліджується питання вини судді в допущенні судової помилки.

Термін «судова помилка» не використовується в чинному цивільному процесуальному законодавстві. Наприклад, у ЦПК України від 18 березня 2004 року застосовується тільки термін «помилка», а також близькі до його значення словосполучення із прикметником «неправильний». Враховуючи це, проаналізовано чинні норми ЦПК України, які містять синоніми поняття судової помилки. Вказано, що законодавець використовує поняття «помилка» в трьох випадках: 1) стосовно помилок у розрахунках (арифметичні помилки); 2) стосовно підстави для скасування чи зміни судових рішень або ухвал апеляційною чи касаційною інстанцією; 3) стосовно підстави для винесення окремої ухвали судом апеляційної чи касаційної інстанції.

Аналізуючи процесуально-правову природу судових помилок, визначено характерні ознаки цього поняття, які в своїй сукупності дають змогу відмежовувати його від інших правових явищ. Сформульовано авторське визначення поняття судової помилки.

Підрозділ 1.2 «Класифікація судових помилок» присвячено дослідженню існуючих наукових класифікацій помилок правозастосування. В ньому розкрито суть окремих видів судових помилок. Запропоновано доповнити існуючу в науковій доктрині класифікацію судових помилок наступними видами.

Залежно від істотності судових помилок: істотні та неістотні. Істотною є така помилка, що призводить або може призвести до неправильного вирішення справи по суті. Така помилка виявляється, зазвичай, у незаконності та необґрунтованості судового рішення чи незаконності окремої дії суду. Істотні помилки виправляє зазвичай суд вищої інстанції шляхом скасування чи зміни судового рішення, а окремі помилки при вчиненні процесуальних дій – суд, що допустив їх. Неістотні процесуальні помилки, як правило, не впливають на кінцевий результат у справі, а тому ухвалене в такій справі судове рішення буде законним, обґрунтованим та справедливим. Особливість неістотних помилок полягає в тому, що суд, який допустив їх, уповноважений сам усунути їх. Залежно від форми вини судді, судові помилки можна поділити на умисні та неумисні (з необережності). Умисні помилки – це ті, які вчиняють судді свідомо. Наслідком таких неправомірних дій суддів є явно незаконне, необґрунтоване судове рішення, яке спричиняє юридично зацікавленим особам серйозну шкоду. Вчинення суддями умисних помилок є основою для кримінального переслідування судді у зв'язку з учиненням злочину проти правосуддя. Неумисні (з необережності) судові помилки переважають у судовій практиці. Суть цього виду помилок полягає в тому, що з точки зору вини судді їх вчиняють через необережність. Наприклад, суддя здійснив неправильну кваліфікацію спірних відносин. Залежно від зацікавленості осіб, які беруть участь у справі та

звертаються із заявами (скаргами) про виправлення судових помилок, останні можна поділити на: помилки, на які вказують особи, зацікавлені в результатах справи особисто (сторони, треті особи, заявники та зацікавлені особи в окремому провадженні, заявники та боржники в наказному провадженні, представники) та помилки, на які вказують особи, що мають іншу зацікавленість (прокурор, органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб). Залежно від того, чи можуть бути усунені судові помилки, вони можуть бути поділені на такі, які можливо усунути (виправити) та неможливо усунути (виправити). Чинне процесуальне законодавство передбачає різний порядок і способи виправлення судових помилок, які можливо усунути. Більшість помилок, які допускають суди, належать саме до цього виду. Судовими помилками, які неможливо усунути, є такі, які не може бути виправлено з об'єктивних причин або внаслідок недоцільності їх виправлення. Залежно від можливості виявлення судових помилок, їх можна поділити на явні та латентні. Явні помилки – це ті, які після відображення їх у судових рішеннях згодом були виявлені та усунені компетентним судом в установленому законом процесуальному порядку. Латентні судові помилки – це ті, які закріплені в судовому рішенні, але офіційно уповноваженим судом не виявлені та не виправлені, у зв'язку з чим судове рішення формально вважається законним та обґрунтованим, хоча насправді таким не є. Судові помилки також можна поділити на види залежно від того, в якому судовому рішенні вони знайшли своє відображення. Судові помилки можуть міститися в ухвалах, рішеннях та постановках.

У підрозділі 1.3 «Причини та умови допущення судових помилок» наголошується на тому, що слід розмежовувати причини та умови судових помилок, адже дія тієї чи іншої причини залежить від умов. Причина – це те, що змушує яку-небудь іншу річ почати існувати, а умова – це обставини, які стимулюють виникнення та існування судових помилок, але самі по собі не породжують їх. Умови супроводжують причини в просторі й часі, та, впливаючи на них, забезпечують їх розвиток. Причини завжди породжують визначені наслідки. І хоча наслідки з необхідністю зумовлені причиною при визначених умовах, але самі умови не породжують наслідки. Умови створюють своєрідний фон, спричиняють появу інших детермінуючих факторів або гальмують їх вплив.

Аналізуються причини судових помилок, зокрема: 1) недостатній рівень навчання та професійної підготовки суддів; 2) відсутність у суддів необхідних морально-вольових якостей; 3) недобросовісність, поверхове і недбале ставлення суддів до виконання своїх повноважень; 4) невміння правильно організувати свою роботу; 5) відсутність досвіду роботи; 6) ігнорування роз'яснень вищих судових органів з питань застосування законодавства; 7) суб'єктивні погляди, симпатії та антипатії судді; 8) упередженість судді; 9) порушення встановлених законом процесуальних строків тощо.

До умов допущення судових помилок належать: 1) недосконалість, прогалини та суперечності чинного матеріального й процесуального законодавства; 2) постійне

оновлення законодавства і нестабільність судової практики; 3) надмірна завантаженість судів; 4) недостатність фінансування судів, їх матеріально-технічне забезпечення; умови праці суддів та працівників апарату суду; 5) вирішення судом справи на основі нормативного акта, який у подальшому визнається неконституційним; 6) незадовільне кадрове забезпечення судів (підбір, навчання і перепідготовка суддів); 7) недосконалість доступних заходів впливу та відповідальності суддів; 8) недостатній рівень кваліфікації секретарів судового засідання та низька оплата їх праці; 9) неявка учасників процесу на судові засідання тощо.

Підрозділ 1.4 «Помилки суду при розгляді та вирішенні цивільних справ» присвячено аналізу окремих помилок суду, які допускаються при розгляді та вирішенні цивільних справ. Вказується, що процесуальна діяльність з відкриття провадження у справі має важливе значення для забезпечення права на судовий захист і реалізації всього комплексу завдань та цілей цивільного судочинства. Саме тут вирішується питання про наявність умов, з якими закон пов'язує саму можливість виникнення провадження в суді загальної юрисдикції щодо розгляду та вирішення по суті конкретної цивільної справи. Зазначається, що, допускаючи помилки на етапі відкриття провадження у справі, а саме порушення норм цивільного процесуального законодавства, судді перешкоджають особі в реалізації її права на судовий захист, оскільки закріплення на конституційному та галузевому рівнях права на звернення до суду за судовим захистом означає, що держава гарантує кожній особі можливість звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод та інтересів, а суд зобов'язаний відкрити провадження у справі й вчинити всі необхідні дії щодо надання такого захисту.

Дії, що здійснює суд при розгляді та вирішенні цивільних справ, мають відповідати чітко встановленій законом процесуальній формі. Цивільний процес ґрунтується на процесі доказування, що неодмінно позначається на остаточному результаті розгляду справи – рішенні суду. Аналіз судової практики свідчить про те, що помилки в судових рішеннях часто виникають саме в процесі доказування. Поширеними судовими помилками, які допускаються під час розгляду справи, є: неналежне з'ясування характеру і суті заявлених позивачем вимог; неналежне сповіщення осіб, які мають брати участь у розгляді справи; не вирішення питання про склад осіб, які беруть участь у справі, та необговорення питання про їх залучення до участі у справі; невстановлення або неповне з'ясування фактичних обставин справи, які мають значення для правильного вирішення справи; відсутність аналізу доказів, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог або заперечень; неправильна оцінка зібраних у справі доказів; неналежне обґрунтування або невідповідність висновків суду обставинам справи.

Розділ другий «Запобігання судовим помилкам» складається з двох підрозділів, у яких досліджується сутність заходів із запобігання судовим помилкам та характеризуються окремі їх види.

У підрозділі 2.1 «Поняття, сутність та види заходів із запобігання судовим помилкам» аналізуються такі види заходів: 1) процесуальні заходи запобігання судовим помилкам; 2) аналогія права та аналогія закону; 3) підвищення кваліфікації суддів; 4) боротьба з корупційними проявами в судах; 5) удосконалення процесуального законодавства.

Під процесуальними заходами запобігання судовим помилкам у цивільному судочинстві слід розуміти реалізацію окремих положень цивільного процесуального закону, що перешкоджають виникненню судових помилок. Коло процесуальних заходів запобігання судовим помилкам у цивільному судочинстві надзвичайно широке. Більшість процесуальних норм та інститутів можна розглядати як своєрідні процесуально-правові засоби запобігання судовим помилкам. Здійснено класифікацію процесуальних заходів запобігання судовим помилкам та розкрито їх значення.

Застосування судами аналогії права та аналогії закону є важливим заходом запобігання судовим помилкам, оскільки допомагає суддям долати правові прогалини, колізії, нечіткість, неповноту законодавства при вирішенні конкретної справи.

На користь доцільності застосування інституту аналогії як заходу запобігання судовим помилкам наведено такі аргументи: 1) у чинному законодавстві прогалини існували й існуватимуть, оскільки неможливо передбачити всі права і законні інтереси суб'єктів права, які потребують судового захисту; 2) застосування інституту аналогії сприяє реалізації вимоги Конституції України, згідно з якою суд не має права відмовити в судовому захисті у зв'язку з неврегульованістю відповідних відносин.

Аналізуються окремі наукові погляди з приводу можливості використання аналогії у сфері процесуального законодавства. Обґрунтовується неможливість застосування цивільних процесуальних норм за аналогією. Головним аргументом проти процесуальної аналогії можна назвати загальноприйнятий принцип, згідно з яким на публічно-правові відносини, якими є процесуальні, розповсюджується принцип «заборонено все, що не дозволено законом». Принцип процесуального формалізму є основоположним у процесуальному праві, оскільки саме через нього знаходить свій вираз імперативний метод публічного права, спрямований на забезпечення рівності сторін шляхом встановлення чітких, формально визначених, заздалегідь відомих правил.

Високий професіоналізм суддів є запорукою якісного функціонування судової системи. Судді повинні вживати дієвих заходів для збереження і розширення своїх знань, удосконалення практичного досвіду й особистих якостей, необхідних для належного виконання своїх обов'язків, використовуючи для цього засоби навчання та інші можливості, які доступні їм. Це, в свою чергу, сприятиме запобіганню допущення судових помилок при розгляді та вирішенні цивільних справ.

Наголошується на тому, що корупційні правопорушення в судовій системі нівелюють конституційні засади верховенства права і закону, унеможливають гарантований Конституцією України судовий захист основних прав і свобод людини

та громадянина, безпосередньо загрожують безпеці людини, суспільства й держави загалом. Фактично корупція в судовій владі не лише породжує правовий нігілізм, порушує законність, а й руйнує правову систему держави.

Вказується, що ефективність судового захисту, ухвалення законного й обґрунтованого рішення значною мірою залежать від якості нормативної врегульованості цивільних процесуальних правовідносин. Виявлення недоліків у чинному законодавстві, а також вироблення рекомендацій з його вдосконалення сприяє створенню належних умов для забезпечення справедливого правосуддя та виконання завдань цивільного судочинства. З метою вдосконалення цивільного процесуального законодавства, усунення юридичних колізій, запобігання неправильному тлумаченню окремих норм запропоновано внести деякі зміни та доповнення до ЦПК України.

У підрозділі 2.2 «Вплив судової практики на запобігання судовим помилкам» визначається поняття судової практики, під якою розуміється різновид юридичної практики, що полягає у правозастосовній, інтерпретаційній та правотворчій діяльності судів і втілюється у відповідних юридичних (судових) актах. Підкреслюється, що однакове застосування закону (єдність судової практики) дає можливість спрогнозувати особі, котра звертається до суду, якого рішення слід очікувати за результатами розгляду справи. Водночас це дасть можливість уникнути безпідставних звернень до суду та зменшити надмірне навантаження на судову систему, що сприятиме зменшенню кількості допущених судових помилок. Однакова судова практика позитивно позначається і на рівні суспільної довіри до суду. Суб'єкт права повинен мати довіру до правової системи країни, тобто тверде переконання, що норми права за однакових обставин будуть застосовуватися однаково, а питання суперечливості та неузгодженості правового тексту буде вирішено суддями у процесі розгляду справи. Вагомою перевагою забезпечення єдності судової практики є також мінімізація ризиків корупційної складової, а відтак, і кількість допущених судових помилок. Якщо судова практика є усталеною, зрозумілою та однаковою, у несумлінного судді немає можливості для «маневру» в ухваленні будь-якого іншого рішення, ніж те, яке не суперечить усталеній судовій практиці.

Розділ третій «Усунення судових помилок» складається з двох підрозділів, у яких досліджується сутність та види способів усунення судових помилок.

У підрозділі 3.1 «Виправлення помилок судом, який ухвалив рішення» проаналізовано особливості усунення недоліків у судовому рішенні. ЦПК України містить норми (статті 219–221), які накладають на суд першої інстанції обов'язок виявляти та виправляти допущені помилки у власних рішеннях, що свідчить про існування самостійного виду контролю – самоконтролю. Зазначається, що важливою характеристикою оптимального розвитку механізму самоконтролю суду першої інстанції є нерозривність помилковості дії та можливості швидкого внесення виправлень. Наявність такого зв'язку свідчить про оптимальне функціонування механізму самоконтролю. Самоконтроль дозволяє покращити роботу судів, сприяє

найбільш швидкому виконанню завдань цивільного судочинства, уникаючи подальшої судової тяганини.

У підрозділі 3.2 «Усунення судових помилок при перегляді судових рішень судами вищих інстанцій» досліджується порядок перегляду судового рішення судами вищих інстанцій з метою усунення судових помилок. Доводиться, що головне завдання суду вищої інстанції – забезпечення гарантій справедливості судового рішення та реалізації права на судовий захист. Це полягає в тому, що, по-перше, сам факт перегляду судового рішення дає змогу уникнути помилки, що могла виникнути при розгляді у суді першої інстанції. По-друге, унаслідок того, що рішення по суті приймають різні інстанції, зменшується ризик судової помилки. По-третє, краще забезпечується дотримання законності, оскільки кожна вища інстанція наділена більшою владою.

Наголошується на тому, що будь-яка сучасна судова система світу є ефективною та дієвою виключно за умови наявності розвиненого інституту перегляду судових рішень. Можливість перегляду судових рішень вищими судами є однією з важливих засад у сфері правосуддя, що забезпечує здійснення права на судовий захист, який має бути справедливим, компетентним, повним й ефективним.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає у створенні теоретичної концепції судових помилок, виробленні основних заходів для запобігання їм та способів їх усунення в цивільному судочинстві України. На цій підставі зроблено наукові та практичні висновки й надано рекомендації, які мають значення не тільки для теорії цивільного процесуального права, а й для здійснення цивільного судочинства.

Основні висновки дисертації зводяться до таких положень наукового та практичного характеру:

1. Судова помилка – це неправомірна дія (бездіяльність) суду (судді), яка відображена в судовому рішенні, порушує норми процесуального і (або) матеріального права, спричиняє недосягнення мети та невиконання завдань цивільного судочинства, унаслідок якої конкретне судове рішення може бути скасовано чи змінено вищою судовою інстанцією, а в деяких випадках змінено судом, який його постановив.

2. Ознаками судових помилок є: а) порушення норм процесуального і (або) матеріального законодавства; б) недосягнення мети та невиконання завдань цивільного судочинства; в) спеціальний суб'єкт – суд (суддя); г) результат умисної чи неумисної (з необережності) діяльності (дії чи бездіяльності); д) виникає з моменту винесення судового рішення; е) відображається в конкретному судовому рішенні; є) результатом судової помилки є обмеження або порушення прав, свобод чи інтересів учасників процесу; ж) породжує необхідність застосування в процесуальному порядку способів її усунення; з) специфічний процес доказування її наявності.

3. Судові помилки поділяються на види за такими критеріями: а) залежно від істотності судових помилок: істотні та неістотні; б) залежно від того, норми яких галузей права порушуються: помилки в застосуванні матеріального права та помилки в застосуванні процесуального права; в) залежно від зацікавленості осіб, які беруть участь у справі та звертаються із заявами (скаргами) про виправлення судових помилок: помилки, на які вказують особи, зацікавлені в результатах справи особисто (сторони, треті особи, заявники та зацікавлені особи в окремому провадженні, заявники та боржники в наказному провадженні, представники); помилки, на які вказують особи, що мають іншу зацікавленість (прокурор, органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб); г) залежно від причин та умов, через які допущено помилки: вимушені та випадкові; д) залежно від форми вини судді: умисні та неумисні (з необережності); е) залежно від того, чи можуть бути усунені судові помилки: помилки, які можливо усунути (виправити); помилки, які неможливо усунути (виправити); є) залежно від того, яка судова інстанція допускає судові помилки: помилки суду першої інстанції; помилки суду апеляційної інстанції; помилки суду касаційної інстанції; помилки Верховного суду України; ж) залежно від можливості виявлення судових помилок: явні та латентні; з) залежно від етапу стадії цивільного судочинства, на якому допущено судову помилку: помилки під час прийняття заяви та відкриття провадження; помилки при судовому розгляді; помилки при ухваленні судового рішення; и) залежно від форми судового рішення, в якому міститься помилка: помилки в ухвалах; помилки в рішеннях; помилки в постановках.

4. Причинами судових помилок є: а) недостатній рівень навчання та професійної підготовки суддів; б) відсутність у суддів необхідних морально-вольових якостей; в) недобросовісність, поверхове і недбале ставлення суддів до виконання своїх повноважень; г) невміння правильно організувати свою роботу; д) відсутність досвіду роботи; е) ігнорування роз'яснень вищих судових органів з питань застосування законодавства; є) суб'єктивні погляди, симпатії та антипатії судді; ж) упередженість судді; з) порушення встановлених законом процесуальних строків тощо.

5. До умов судових помилок належать: а) недосконалість, прогалини та суперечності чинного матеріального й процесуального законодавства; б) постійне оновлення законодавства і нестабільність судової практики; в) надмірна завантаженість судів; г) недостатність фінансування судів, їх матеріально-технічне забезпечення; умови праці суддів та працівників апарату суду; д) вирішення судом справи на основі нормативного акта, який в подальшому визнається неконституційним; е) незадовільне кадрове забезпечення судів (підбір, навчання і перепідготовка суддів); є) недосконалість доступних заходів впливу та відповідальності суддів; ж) недостатній рівень кваліфікації секретарів судового засідання та низька оплата їх праці; з) неявка учасників процесу на судові засідання тощо.

6. Поширеними судовими помилками під час розгляду цивільної справи по суті є такі: неналежне з'ясування характеру і суті заявлених позивачем вимог;

неналежне сповіщення осіб, які мають брати участь у розгляді справи; не вирішення питання про склад осіб, які беруть участь у справі, та не обговорення питання про їх залучення до участі у справі; невстановлення або неповне з'ясування фактичних обставин справи, які мають значення для правильного вирішення справи; відсутність аналізу доказів, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог або заперечень; неправильна оцінка зібраних у справі доказів; неналежне обґрунтування або невідповідність висновків суду обставинам справи.

7. Судові помилки потрібно не тільки усувати, а й намагатися запобігати їх виникненню. Заходами із запобігання судовим помилкам у цивільному судочинстві є: а) процесуальні; б) аналогія права та аналогія закону; в) підвищення кваліфікації суддів; г) боротьба з корупційними проявами в судах; д) удосконалення процесуального законодавства; е) забезпечення єдності судової практики.

8. З метою вдосконалення процесуального законодавства, усунення юридичних колізій, запобігання неправильному тлумаченню окремих норм необхідно внести такі зміни та доповнення: а) у п. 4 ч. 1 ст. 32 Закону України «Про судоустрій і статус суддів України» від 7 липня 2010 р. замінити словосполучення «рекомендаційні роз'яснення» на «обов'язкові роз'яснення»; б) ст. 197 ЦПК України доповнити частиною сьомою: «7. Незастосування технічних засобів фіксування судового засідання у випадках, якщо воно є обов'язковим, спричиняє недійсність відповідної процесуальної дії та отриманих унаслідок вчинення її результатів, за винятком випадків, якщо сторони не заперечують проти визнання такої дії та результатів її здійснення чинними»; в) положення ч. 4 ст. 18 ЦПК України викласти в такій редакції: «4. Попередній розгляд цивільних справ у суді касаційної інстанції проводиться колегією у складі трьох суддів, а справи розглядаються колегією у складі п'яти суддів»; г) ч. 2 ст. 26 ЦПК України замінити такими двома частинами: «2. У справах наказного провадження особами, які беруть участь у справі, є заявники (стягувачі) та боржники, їхні представники. 3. У справах окремого провадження особами, які беруть участь у справі, є заявники, інші заінтересовані особи, їхні представники», у зв'язку з цим, частини третю та четверту вважати частинами четвертою та п'ятою; д) ст. 303 ЦПК України доповнити частиною п'ятою: «5. У разі необхідності апеляційний суд може залучити до участі у справі осіб, які не були притягнуті судом першої інстанції».

9. Забезпечення єдності судової практики сприяє запобіганню судовим помилкам. Якщо судова практика є усталеною, зрозумілою, однаковою, у несумлінного судді немає можливості для «маневру» в ухваленні будь-якого іншого рішення, ніж те, яке не суперечить усталеній судовій практиці. Однакова судова практика позитивно позначається на рівні суспільної довіри до суду. Суб'єкт права повинен мати довіру до правової системи країни, тобто тверде переконання, що норми права за однакових обставин будуть застосовуватися однаково, а питання суперечливості та неузгодженості правового тексту буде вирішено суддями у процесі розгляду справи. Однакове застосування закону дає можливість

спрогнозувати особі, котра звертається до суду, якого рішення слід очікувати за результатами розгляду справи. Це дозволить уникнути безпідставних звернень до суду та зменшити надмірне навантаження на судову систему, що сприятиме зменшенню кількості допущених судових помилок.

10. Такий вид судових помилок, як недоліки судового рішення, не викликає необхідності використання контролю, який здійснюють суди вищих інстанцій. Такі помилки має усувати суд, який їх допустив, оскільки це сприяє: а) своєчасному захисту порушених прав, свобод та інтересів; б) найбільш швидкому виконанню завдань цивільного судочинства; в) ефективному здійсненню функції соціальної превенції, яка полягає в усуненні виявлених відхилень, їх причин, а також недопущенні їх повторення в майбутньому; г) швидкому виправленню допущених помилок, уникаючи подальшої судової тяганини.

11. Перегляд судових рішень судами вищих інстанцій є одним із способів усунення судових помилок. Головне завдання суду вищої інстанції – забезпечення гарантій справедливості судового рішення та реалізації права на судовий захист. Це полягає в тому, що по-перше, сам факт перегляду судового рішення дає змогу уникнути помилки, що могла виникнути при розгляді у суді першої інстанції. По-друге, унаслідок того, що рішення по суті приймають різні інстанції, зменшується ризик судової помилки. По-третє, краще забезпечується дотримання законності, оскільки кожна вища інстанція наділена більшою владою.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Кушнір Н. М. Поняття недоліків та їх місце в системі судових помилок / Н. М. Кушнір // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. пр. Вип. 522 : Правознавство. – Чернівці : Чернівець. нац. ун-т, 2009. – С. 66–70.
2. Кушнір Н. М. Причини та умови виникнення судових помилок (на матеріалах справ судів першої інстанції) / Н. М. Кушнір // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 550 : Правознавство. – Чернівці : Чернівець. нац. ун-т, 2010. – С. 74–79.
3. Кушнір Н. М. Процесуально-правова природа судової помилки / Н. М. Кушнір // Підприємництво, господарство і право : наук.-практ. господарсько-правовий журн. – К., 2011 (191). – № 11. – С. 87–89.
4. Савчин Н. М. Підстави класифікації судових помилок у цивільному судочинстві України / Н. М. Савчин // Юридична Україна : щомісяч. наук. журн. – К., 2013. – № 2 (122). – С. 73–77.
5. Savchyn N. Judicial Errors in Civil Proceedings: Concept, Causes and Procedural Methods of Their Prevention / N. Savchyn // Jurisprudence. – Vilnius : Mykolas Romeris University. – 2014. – Vol. 21. – № 2 – P. 484–505.
6. Савчин Н. Застосування аналогії при здійсненні цивільного судочинства для запобігання виникненню судових помилок / Н. Савчин // Scientific Letters of

Academic Society of Michal Baludansky. – Kosice, Slovakia : Academic Society of Michal Baludansky. – 2014. – Vol. 2. – № 6. – P. 57–60.

7. Савчин Н. Влияние судебной практики на предотвращение и устранение судебных ошибок в гражданском процессе Украины / Н. Савчин // LEGEASIVIATA : международ. науч.-практ. правовой журн. – Кишинів, 2015. – № 12/3 (288). – С. 90–94.

8. Кушнір Н. М. Застосування Конституції при розгляді цивільних справ у судах першої інстанції / Н. М. Кушнір // Від громадянського суспільства – до правової держави : тези доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. – Х. : Харків. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна, 2010. – С. 213–216.

9. Кушнір Н. М. Види судових помилок в провадженні суду першої інстанції при розгляді та вирішенні цивільних справ / Н. М. Кушнір // Проблеми реформування судочинства в Україні : тези міжнар. наук. конф. // Вісник Академії адвокатури України. – К. : Видавничий центр Академії адвокатури України, 2010. – число 2(18). – С. 176–178.

10. Кушнір Н. М. Причини судових помилок при розгляді та вирішенні цивільних справ / Н. М. Кушнір // Проблеми процесуальної науки: історія та сучасність: матеріали другої міжнар. наук.-практ. конф. – К. : Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2010. – С. 197–198.

11. Кушнір Н. М. Процесуальні гарантії, що забезпечують усунення судових помилок у цивільному судочинстві / Н. М. Кушнір // Вдосконалення правового захисту прав та основних свобод людини і громадянина : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених та аспірантів (м. Івано-Франківськ, 23 квіт. 2010 р.). – Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т імені Василя Стефаника, 2010. – С. 197–200.

12. Кушнір Н. М. Правова природа судової помилки / Н. М. Кушнір // Теорія та практика сучасного права: вектори розвитку : міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16–17 берез. 2011 р.) : у 3 т. – К. : Центр правових наук. досліджень, 2011. – Т. 1. – С. 79–82.

13. Кушнір Н. М. Процесуально-правові ознаки судових помилок / Н. М. Кушнір // Філософські, методологічні, соціологічні та психологічні проблеми права : матеріали 4-ї Міжнар. наук.-теорет. конф. (м. Чернівці, 28–29 трав. 2011 р.). – Чернівці : Чернівець. нац. ун-т, 2011. – С. 769–773.

14. Кушнір Н. М. Законність судового рішення як процесуальна гарантія забезпечення захисту прав, свобод та інтересів особи / Н. М. Кушнір // Право на життя: аспекти реалізації : матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. Ч. I. (м. Чернівці, 17–18 листоп. 2011 р.). – Чернівці : Чернівець. нац. ун-т, 2011. – С. 46–49.

15. Кушнір Н. М. Умови, які сприяють існуванню судових помилок / Н. М. Кушнір // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез міжнар. наук. конф. «Десяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 18–19 листоп. 2011 р.) : у 4 ч. – Частина третя. – Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ун-ту управління та права, 2011. – С. 464–466.

16. Кушнір Н. М. Самовиправлення помилок судом, який ухвалив рішення, як одна із процесуальних гарантій права на справедливий судовий розгляд у цивільному процесі / Н. М. Кушнір // Приватне право в умовах глобалізації: теоретичні та практичні аспекти : зб. наук. пр. / за ред. П. М. Шапірка, І. Г. Оборотова. – Миколаїв : Іліон, 2012. – С. 158–162.

17. Савчин Н. М. Істотні та неістотні судові помилки: поняття та значення в цивільному судочинстві України / Н. М. Савчин // Людина і закон: публічно-правовий вимір : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19–20 жовт. 2012 р.) : у 2 ч. – О. : ГО «Причорноморська фундація права», 2012. – Ч. I. – С. 89–91.

18. Савчин Н. М. Апеляційне провадження як гарантія захисту прав, свобод та інтересів особи в цивільному судочинстві України / Н. М. Савчин // Право на життя: аспекти реалізації : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. : в 4 ч. – Ч. 1 / відп. за вип. В. П. Тарануха. – Чернівці : Чернівець. нац. ун-т, 2012. – С. 105–109.

19. Савчин Н. М. Латентні судові помилки в цивільному судочинстві України: поняття та значення / Н. М. Савчин // Актуальні проблеми теорії і практики нотаріального, цивільного виконавчого процесу: їх співвідношення та взаємодія / за заг. ред. д-ра юрид. наук проф. С. Я. Фурси. – К. : ЦУЛ, 2013. – С. 164–166.

20. Savchyn N. M. Procedural Methods of Judicial Errors Prevention in Civil Proceedings / N. M. Savchyn // Práva a slobody človeka a občana: mechanizmus ich implementácie a ochrany rôznych oblastiach práva : Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie / 19–20 septembra 2014 / Vydal: Paneurópska vysoká škola, Bratislava, 2014. – P. 20–23.

21. Савчин Н. М. Аналогія права як спосіб запобігання виникненню судових помилок у цивільному судочинстві України / Н. М. Савчин // Право на життя: аспекти реалізації : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. : в 3 ч. – Ч. 1 / відп. за вип. В. П. Тарануха. – Чернівці : Чернівець. нац. ун-т, 2014. – С. 58–61.

АНОТАЦІЇ

Савчин Н. М. Судові помилки при розгляді та вирішенні цивільних справ. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України, Київ, 2016.

Дисертацію присвячено аналізу такого правового явища, як судова помилка. Досліджено поняття та ознаки судової помилки, її види, причини й умови допущення судових помилок. Визначено основні заходи щодо запобігання судовим помилкам. Розглянуто основні способи усунення судових помилок.

Сформульовано авторську дефініцію поняття «судова помилка». Виділено ознаки судових помилок у цивільному судочинстві. Здійснено класифікацію

судових помилок за відповідними критеріями. Визначено основні причини та умови допущення судових помилок. Виявлено основні прояви судових помилок при розгляді та вирішенні цивільних справ. Розкрито заходи із запобігання судовим помилкам. Розроблено пропозиції до чинного цивільного процесуального законодавства. Окреслено вплив судової практики на запобігання судових помилок. Визначено основні способи усунення судових помилок у цивільному судочинстві.

Ключові слова: судова помилка, суддя, судове рішення, причина, умова, класифікація, заходи запобігання, єдність судової практики, способи усунення, самоконтроль суду, апеляційне провадження, касаційне провадження.

Савчин Н. М. Судебные ошибки при рассмотрении и разрешении гражданских дел. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Научно-исследовательский институт частного права и предпринимательства имени академика Ф. Г. Бурчака Национальной академии правовых наук Украины, Киев, 2016.

Диссертация посвящена анализу такого правового явления, как судебная ошибка. Осуществлен анализ существующих в теории гражданского процесса определения понятия судебной ошибки и приведена характеристика признаков этого понятия, к которым относятся: 1) нарушение норм процессуального и (или) материального законодательства; 2) недостижение цели и невыполнение задач гражданского судопроизводства; 3) специальный субъект – суд (судья); 4) результат умышленной или непреднамеренной (по неосторожности) деятельности (действия или бездействия); 5) возникает с момента вынесения судебного решения; 6) отражается в конкретном судебном решении; 7) следствием судебной ошибки являются ограничения или нарушения прав, свобод или интересов участников процесса; 8) порождает необходимость применения в процессуальном порядке способов ее устранения; 9) специфический процесс доказывания ее наличия. Охарактеризованы виды судебных ошибок, на основе чего усовершенствована классификация судебных ошибок: 1) в зависимости от существенности судебных ошибок: существенные и несущественные; 2) в зависимости от того, нормы каких отраслей права нарушаются: ошибки в применении материального права и ошибки в применении процессуального права; 3) в зависимости от заинтересованности лиц, участвующих в деле, и тех, кто обращается с заявлениями (жалобами) об исправлении судебных ошибок: ошибки, на которые указывают лица, заинтересованные в исходе дела лично (стороны, третьи лица, заявители и заинтересованные лица в отдельном производстве, заявители и должники в приказном производстве, представители), и ошибки, на которые указывают лица, имеющие другую заинтересованность (прокурор, органы и лица, которым законом предоставлено право защищать права, свободы и интересы других лиц); 4) в

зависимости от причин и условий, по которым допущены ошибки: вынужденные и случайные; 5) в зависимости от формы вины судьи: умышленные и неумышленные (по неосторожности); 6) в зависимости от того, могут ли быть устранены судебные ошибки: ошибки, которые можно устранить (исправить), и ошибки, которые невозможно устранить (исправить); 7) в зависимости от того, какая судебная инстанция допускает судебные ошибки: ошибки суда первой инстанции; ошибки суда апелляционной инстанции; ошибки суда кассационной инстанции; ошибки Верховного суда Украины; 8) в зависимости от возможности выявления судебных ошибок: явные и латентные; 9) в зависимости от этапа стадии гражданского судопроизводства, на котором судебная ошибка допущена: ошибки при принятии заявления и открытии производства; ошибки при судебном разбирательстве; ошибки при принятии судебного решения; 10) в зависимости от формы судебного решения, в котором содержится ошибка: ошибки в постановлениях; ошибки в решениях; ошибки в постановлениях.

Исследованы причины и условия допущения судебных ошибок и указано на то, что эти понятия нужно отделять одно от другого. Причина с необходимостью порождает следствие только при наличии определенных условий. Это означает, что действие той или другой причины зависит от условий. Причина – это то, что заставляет какую-нибудь другую вещь начать существовать, а условие – это обстоятельства, которые стимулируют возникновение и существование судебных ошибок, но сами по себе не порождают их. Условия сопровождают причины в пространстве и времени и, воздействуя на них, обеспечивают их развитие. Причины всегда порождают определенные последствия. И хотя последствия с необходимостью обусловлены причинами при определенных условиях, но сами условия не порождают последствия. Условия создают своеобразный фон, вызывают появление других детерминирующих факторов или тормозят их влияние. Таким образом, причины и условия по-разному влияют на последствия. Иногда достаточно одной причины и одного условия для того, чтобы возникли нежелательные последствия, а иногда необходима определенная совокупность причин и условий для допущения судебной ошибки.

На основе результатов такого исследования сформулировано авторское определение понятия «судебная ошибка», под которой следует понимать неправомерное действие (бездействие) суда (судьи), которое отражено в судебном решении, нарушает нормы процессуального и (или) материального права, вызывает недостижение цели и невыполнение задач гражданского судопроизводства, в результате которого конкретное судебное решение может быть отменено или изменено высшей судебной инстанцией, а в некоторых случаях изменено судом, который его постановил.

Доказано, что существуют такие меры по предотвращению судебных ошибок: 1) процессуальные меры предотвращения судебных ошибок; 2) аналогия права и аналогия закона; 3) повышение квалификации судей; 4) борьба с коррупционными

проявлениями в судах; 5) совершенствование процессуального законодательства; 6) обеспечение единства судебной практики.

Названы способы устранения судебных ошибок в гражданском судопроизводстве: 1) исправление ошибок судом, который вынес решение; 2) пересмотр судебных решений в порядке апелляционного производства; 3) пересмотр судебных решений в порядке кассационного производства; 4) пересмотр судебных решений Верховным судом Украины.

Ключевые слова: судебная ошибка, судья, судебное решение, причина, условие, классификация, меры предотвращения, единство судебной практики, способы устранения, самоконтроль суда, апелляционное производство, кассационное производство.

Savchyn N. M. judicial mistakes during the consideration and resolution of civil cases. – Manuscript.

The dissertation for the scientific degree of Candidate of Science of Law on specialty 12.00.03 – Civil Law and Civil Process; Family Law; International Private Law. – The F. G. Burchak Scientific-Research Institute of Private Law and Business of National Academy of Law Sciences of Ukraine, Kyiv, 2016.

The thesis is devoted to the such analysis as the legal phenomenon of judicial mistake. The concept and features of a miscarriage of justice, its types, causes and conditions of admission of judicial mistakes are investigated. The basic measures to prevent a miscarriage of justice are detected. The main ways to eliminate judicial mistakes are considered.

The author's definition of «judicial error» is formulated. The signs of miscarriage of justice in civil proceedings have been allocated. The classification of miscarriages is improved under the relevant criteria. The main causes and conditions of admission of judicial mistakes are defined. The main manifestations of judicial errors in considering and resolving in civil cases are detected. The measures to prevent judicial errors are disclosed. Suggestions to the existing civil procedural law are developed. The influence of judicial practice on preventing judicial errors is delineated. The main methods of eliminating judicial errors in civil proceedings are defined.

Keywords: miscarriage of justice, judge, judgment, reason, condition, classification, prevention, unity of judicial practice, ways of avoidance, self-control trial, appeal.

Свідоцтво про Державну реєстрацію фізичної особи – підприємця
Серія ВОО № 866503

Підписано до друку 26.05.2016
Формат 60 x 90 ¹/₁₆. Папір офсетний № 2.
Друк трафаретний.
Ум. друк. арк. 0,9 арк.
Тираж 150 прим. Замовлення № 326

Віддруковано в міні-типографії ФОП Степаненко А.О.
02660, м. Київ, вул. М. Раскової, 11Б.
тел.: (044) 223-29-39, E-mail: 2238179@ukr.net, www.1-a.com.ua